

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 638.1:061.2(497.452)(091)

Prejeto: 21. 3. 2017

Tita Porenta

mag. muzejska svetnica, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Linhartov trg 1, SI-4240 Radovljica
E-naslov: cebelarški.muzej@mro.si

Razvoj čebelarstva in društvene organiziranosti čebelarjev Zgornje Gorenjske

IZVLEČEK

Slovenija danes v svetu velja za zelo pomembno čebelarstvo državo z dolgo in bogato čebelarstvo tradicijo, ki jo zastopajo pomembni slovenski in na Slovenskem delujoči strokovnjaki. V uvodu prispevka je opisana kratka zgodovina slovenskega čebelarstva, ki se v drugem delu nadaljuje v podrobnejši opis razvoja čebelarstva na Zgornjem Gorenjskem od Valvasorjevih časov do srede 20. stoletja. V zadnjem delu prispevka sledi predstavitev razgibanega razvoja društvene organiziranosti zgornjegorenjskih čebelarjev, ki so danes vključeni v sedem lokalnih čebelarstev.

KLJUČNE BESEDE

čebelarstvo, čebelarstva društva, zgodovina čebelarstva, kranjska čebela, Čebelarški muzej, Zgornja Gorenjska

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF BEEKEEPING AND BEEKEEPERS SOCIETIES IN UPPER CARNIOLA

Slovenia has a global reputation as an important beekeeping country with a long and rich tradition of beekeeping, represented by eminent experts who were either born or active in Slovenia. In the introduction, the contribution presents a brief history of Slovenian beekeeping tradition. In the second part, it provides a more detailed description of the development of beekeeping in Upper Carniola from the days of Valvasor to the mid-twentieth century. The final part of the contribution presents the turbulent development of societies of Upper Carniolan beekeepers, who are currently organised into seven local beekeepers societies.

KEY WORDS

beekeeping, beekeepers societies, history of beekeeping, Carniolan honey bee, Museum of Apiculture, Upper Carniola

Kratek pregled razvoja čebelarstva na Slovenskem

Vsa znanja in spoznanja, povezana s sodobnim čebelarstvom na Slovenskem, slonijo na dolgi tradiciji, ki so jo v sožitju z medonosno čebelo soblikovali številni domači in tuji čebelarji ter drugi strokovnjaki. Slovenski čebelarji so v svetu poznani kot odlični strokovnjaki na svojem področju. Že od nekdanj čebelarji samo s kranjsko čebelo, zaradi značilne sive barve obročkov na zadku imenovano tudi kranjska sivka, ki je bila in je še cenjena zaradi mirnosti, nabiralne vneme, odpornosti proti boleznim in burnega spomladanskega razvoja. Veljavno znanstveno ime – *apis mellifera carnica* (nemško *die Krainer Biene*, angleško *Carniolan Bee*) – ji je leta 1879 dal nemški raziskovalec čebeljih ras August Pollmann (1813–1898). Kot slovenska avtohtona rasa se je ohranila vse do danes.

Stari Slovani so na splošno poznali gozdno čebelarjenje na obširnih območjih lipovih gozdov severne in vzhodne Evrope, predvsem na ozemlju današnje Poljske. Med so pobirali čebelarji, ki so bivalne v naravnih drevesnih duplih, stenskih razpokah in gostih drevesnih krošnjah pod vejami. Drevesa so označevali z različnimi znaki, ki so določali lastništvo. Poznali so svoja pravila, pomembna še posebej v času rojenja čebel. Karantanci so imeli že razvito lastno čebelarstvo pri domu v panjih, imenovanih *klade* in *korita*, in so že izvažali med. Način čebelarjenja karantanskih gozdnih čebelarjev na južni strani Alp se je kasneje razširil tudi na Bavarsko.

V visokem srednjem veku so v urbarjih med, vosk in čebelji panji omenjeni kot zelo pomemben del kmečkih dajatev fevdalnemu gospodom. S krčenjem gozdov in urejanjem polj se je vedno bolj opuščalo gozdno čebelarjenje in uveljavljalo čebelarjenje pri domu. V 15. stoletju so na Slovenskem začeli sejati ajdo, kar je še povečalo donose medu. Potrebe po medu kot edinem sladilu in vosku kot surovini za razsvetljavo so se povečale. Med so iz slovenskih pokrajin izvažali v primorska mesta, nemške dežele in na Bavarsko.¹

Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), polihistor in posestnik gradu Bogenšperk pri Litiji, v svoji knjigi *Slava vojvodine Kranjske* (Nürnberg 1689) prvič zapiše kranjsko besedo *Zhebela* (čebela) ter opiše čebeljak, čebelarjenje z roji, trgovanje z medom in uporabo medu. Poroča o velikem izvažanju medu in njegovi nizki ceni na Kranjskem ter uporabi za kuhanje priljubljene medicine. V Valvasorjevem času je napredovala tudi čebelarstva tehnologija. Panje *korita* so začeli počasi izpodrivati iz desk zbiti panji, ki so jih imenovali *truge*. Z njimi je bilo lažje ravnati: lahko so jih prezimovali v zavetiščih, spomladi in poleti so jih vozili na resje in ajdovo pašo. Ker so bili občutljivi, so jih začeli zlasti na Gorenjskem postavljati v čebelnja-

ke. Eden prvih je upodobljen na Valvasorjevi grafiki izžanske graščine.²

Kapucin Janez Adam Gaiger – p. Hipolit (1667–1722) je leta 1711 prvi poslovenil slovarsko geslo o čebelah.³ V Ljubljani je bila leta 1693 kot prva slovenska znanstvena akademija ustanovljena *Academia operosorum Labacensium* (slovensko *Akademija delovnih Ljubljancanov*), ki je imela v svojem skupnem grbu upodobljen panj in čebele. Geslo NAM IN DRUGIM, zapisano na grbu, kaže namen akademije – po zgledu čebel zbirati dognanja svojih članov sebi in drugim v prid. Tudi njeni člani, imenovani *apes* (čebele), so v svojih emblemih prav tako uporabili čebelo.⁴

V razsvetljenstvu je širjenje in napredek čebelarstva kot pomembne gospodarske panoge v avstrijski monarhiji spodbujala tudi cesarica Marija Terezija z ustanavljanjem kmetijskih družb in čebelarskih šol. Čebelarstvo je bilo najbolj razvito prav na Kranjskem. Čebelarstvo so s praktičnim delom in čebe-

Božidar Jakac: Anton Janša, 1973, risba sephia kreda (brani Čebelarški muzej v Radovljici, inv. št. ČM 1016).

² Valvasor, *Topografija*, slika 244.

³ Poslovenil ga je iz dela *Svet v slikah* Jana Komenskega, češkega pisatelja, filozofa in pedagoga. Geslo ima naslov *Kunšt med delati*, v njem že opiše čebelji roj z matico, da čebele delajo šesterokotne celice, iz katerih se ven cedi med in s kuhanjem nastane vosk. Stanonik, *Čebela*, str. 30.

⁴ Gnilšak, *Si sapis*, nepag.

¹ Gestrin, *Trgovina*, str. 296.

larskimi spisi izkazovali izkušeni domači čebelarji tistega časa. Zelo pomemben svetovalec Kmetijske družbe v Ljubljani je bil velik čebelarški strokovnjak Peter Pavel Glavar (1721–1784). Čebelar, duhovnik in posestnik gradu Lanšprež pri Mirni velja za pisca prvega čebelarskega strokovnega besedila v slovenščini in častnega člana Gornjeluziške kmetijske družbe. Izjemno pomembno je bilo njegovo praktično delovanje med čebelarji podložniki. Anton Janša (1734–1773), čebelar in slikar z Breznice na Gorenjskem, je danes kot prvi cesarsko-kraljevi učitelj na dunajski čebelarški šoli priznan kot najpomembnejši slovenski čebelar. Giovanni Antonio Scopoli (1723–1788), italijanski naravoslovec in zdravnik v Idriji, je napisal knjigo *Entomologia carniolica* (1763), v kateri je opisal in narisal medonosno čebelo ter ugotovil, da se matica opravi s troti zunaj panja.

Od 18. stoletja naprej se razvijata tudi prenos in prevoz čebeljih panjev na različno oddaljene paše in slikanje panjskih končnic na panjih kranjičih.

Za čas od sredine 19. stoletja je značilen živahen razvoj čebelarske tehnologije. Izjemno pomemben je bil izum panja s premičnim satjem (Johannes Dzierzon, 1845), ki so mu sledile slovenske lokalne različice. Razvoj panjev je spodbudil tudi raziskovanje čebeljih podvrst in trgovanje s čebelami. Od leta 1873 so lahko čebelarji brali svoja strokovna glasila⁵ in učbenike.⁶ Za razvoj in napredek čebelarstva na Slovenskem so skrbele številne regionalno delujoče čebelarske organizacije. Leta 1873 je bilo ustanovljeno *Kranjsko društvo za umno čebelarstvo*. Osrednje slovensko čebelarsko društvo je bilo ustanovljeno leta 1897 v Ljubljani. Organiziralo je predavanja in tečaje ter ustanovljalo čebelarske podružnice po pokrajinah.

Po letu 1907 začnejo v več delih Slovenije postavljati prve opazovalnice, predhodnice današnjih opazovalnih postaj za nadzor medenja. Leta 1910 je Anton Žnideršič (1874–1947) v *Slovenskem čebelarju* opisal t. i. AŽ-panj, ki je postal najbolj razširjen tip panja v slovenskem čebelarstvu.⁷

Po prvi svetovni vojni, leta 1920, je Odsek za varstvo društva in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu v Ljubljani v t. i. *Spomenici* med drugim zapisal, naj se tudi kranjska čebela varuje kot naravni spomenik.⁸ Načelstvo *Čebelarskega društva za Slovenijo* je leta 1929 izdalo sklep o ustanovitvi muzeja. Avgust Bukovec (1878–1965) je v *Slovenskem čebelarju* objavil povabilo in navodilo za zbiranje čebelarskih predmetov.

V tridesetih letih 20. stoletja je čebelarsko društvo v Ljubljani za svoje potrebe kupilo hišo in v njej uredilo čebelarno. Leta 1954 je bilo ustanovljeno trgovsko podjetje Medex. V letih 1955 in 1958 sta bili izdani monografiji *Sodobno čebelarstvo*,⁹ temeljni strokovni čebelarški deli, v katerih sta med drugim predstavljena celotno dotedanje slovensko strokovno čebelarsko slovstvo in zgodovina. Leta 1959 je bil ustanovljen Čebelarški muzej v Radovljici, 1967 pa sprejet sklep o graditvi čebelarskega izobraževalnega centra (ČIC) na Brdu pri Lukovici.

V novem tisočletju (2002) je bil v Sloveniji sprejet *Zakon o živinoreji*,¹⁰ ki v 70. členu uzakonja posebno varstvo avtohtone podvrste čebel *Apis mellifera carnica*. Istega leta je bil na Brdu pri Lukovici odprt Čebelarški center, leta 2003 pa je Čebelarska zveza Slovenije v Ljubljani organizirala svetovni kongres čebelarjev Apimondia.

Čebelarska zveza Slovenije je z vstopom Slovenije v EU pridobila status priznane rejske organizacije v čebelarstvu. V Sloveniji je dovoljeno čebelariti samo s kranjsko čebelo, *Apis mellifera carnica*, ki je podvrsta medonosne čebele *Apis mellifera*.

Leta 2014 je slovenska država predlagala razglasitev 20. maja, rojstnega dne Antona Janše, za mednarodni dan čebel. Postopek za vpis v register pri Organizaciji združenih narodov poteka počasi, a uspešno, saj so predlog Slovenije že podprli v stroki (Apimondia kot svetovna stanovska organizacija 2015), prve diplomatske podpore pa je bila naša država deležna spomladi 2016 v Celju. Slovesno razglasitev pričakujejo konec leta 2017.

V Sloveniji po podatkih Čebelarske zveze Slovenije (ČZS) danes deluje že okoli 10.000 čebelarjev, ki čebelarijo z okoli 150.000 čebeljimi družinami in pridelajo okoli 3.000 ton medu na leto. ČZS deluje kot osrednja čebelarska organizacija. Vanjo je vključenih 210 čebelarskih društev. Na osnovnih in srednjih šolah deluje 163 čebelarskih krožkov. ČZS zaslužnim čebelarjem podeljuje priznanja in medalje Antona Janše. Enkrat na leto se čebelarji srečajo na strokovni prireditvi ApiSlovenija, javnosti pa se predstavljajo na dnevih odprtih vrat slovenskih čebelarjev. Na lokalni ravni se združujejo v zveze in društva.

Slovenija v svetu danes velja za čebelarsko velesilo, a ne po proizvodnji medu. Čebelarstvo, ki ga sicer uvrščamo med kmetijske dejavnosti, se je na Slovenskem razvilo v čebelarsko kulturo, po čemer se bistveno razlikuje od drugih svetovnih čebelarstev.

Čebelarstvo na Zgornjem Gorenjskem

V zgodovini slovenskega čebelarstva igra Gorenjska še posebno vlogo, lahko bi jo imenovali celo zibelko slovenskega čebelarstva. Čebelarstvo ima v

⁵ *Slovenska čebela* (1873–1882), *Slovenski čebelar in sadjerejec* (1883–1889), *Kmetovalec, gospodarski list s podobami* (1890–1897), *Slovenski čebelar* (1898–).

⁶ Peter Dajnko: *Čebelarstvo* (1831), Jurij Jonke: *Kranjski Čebelarček* (1836, 1844), Janez Sumpser: *Slovenski bučelarček* (1871), Luka Porenta: *Novi kranjski panj po Dzierzonovi osnovi* (1876), Franjo Jeglič: *Poduk, kako se med in vosek koristno uporabita* (1888), Jernej Černe: *Umno čebelarstvo* (1889).

⁷ *Slovenski čebelar*, 13, 1910, št. 2, str. 22–28; št. 3, str. 46–49.

⁸ *Spomenica*, str. 1–7.

⁹ Bukovec, *Sodobno čebelarstvo*, 1955, 1958.

¹⁰ *Zakon o živinoreji*, Uradni list RS, št. 18/02.

Spominska plošča Janu Strgarju na njegovi rojstni hiši v Bohinju (foto: Tita Porenta, 2016).

Deželi,¹¹ območju nekdanje radovljiške gosposke, zaradi zelo ugodnih naravnih danosti (sončna lega, dobra paša) dolgo tradicijo. Ker je to območje že od nekdaj kmetijsko, je bilo čebelarstvo zaradi medu, voska in medice donosna postranska gospodarska dejavnost. Čebelarstvo znanje se je praviloma prenašalo iz roda v rod.

Čebelarstvo do srede 18. stoletja

Do 17. stoletja oz. do Valvasorja splošni zgodovinski pregledi ne opredeljujejo natančne lokacije, kjer naj bi bilo čebelarstvo še posebej razvito. V te namene so raziskovalci ponekod sledili krajevnim imenom, ki spominjajo na čebelarstva naselja, gozdna čebelja pasišča in obširne gozdove. Nekateri viri omenjajo čebelje pašnike na resju na gorskih pobočjih, na prisojnih krajih, kjer so take pašnike namenoma napravljali ali vsaj neobdelane puščali za pašo čebel.¹² Gorska pobočja pa so vsekakor značilna za Gorenjsko in seveda Koroško. Za srednji vek bi bilo treba za natančnejše lociranje čebelarstev območij pregledati arhive posameznih zemljiških gospodstev, v okviru katerih so gojili čebele. Razvito čebelarstvo na Kranjskem v času od 13. do 16. stoletja bi lahko dokazovali tudi s pomočjo poročil o izvozu medu, ki se je takrat povečal s sejanjem ajde.¹³

Tudi Valvasor poroča o velikih količinah medu, ki so ga iz Kranjske izvažali predvsem na Solnograško,

ker je bil tudi poceni. Ostro podnebje Gorenjske in uporaba panjev trug sta verjetno botrovala tudi nastanku čebelnjakov (»posebne hišice za čebele«), ki so sčasoma dobili obliko, še danes značilno zlasti za Gorenjsko in Dolenjsko.¹⁴

Glas o slovenskem čebelarjenju gre v svet (od srede 18. do srede 19. stoletja)

Še bolj se približamo navedbam o čebelarjenju na Gorenjskem v 18. stoletju. Po poročanju duhovnika in sodelavca ljubljanske kmetijske družbe Petra Pavla Glavarja je bilo čebelarstvo v njegovem času, torej sredi 18. stoletja, najbolj razvito na Koroškem in severozahodnem delu Kranjske, v ravninskem delu širše okolice Kranja in Kamnika,¹⁵ upravičeno pa lahko trdimo, da je enako veljalo za območje zdajšnje Zgornje Gorenjske oz. vsaj Dežele, od koder je bil doma Glavarjev sodobnik Anton Janša, na širšem območju pa tudi kasnejši trgovec s čebelami Mihael Ambrožič, vzrejevalec matic Jan Strgar in drugi pomembni gorenjski čebelarji. Za primerjavo lahko po Glavarju povzamemo, da je čebelarstvo na Notranjskem ovirala burja, na Dolenjskem, Štajerskem in Primorskem pa so čebelarili v dosti manjšem obsegu.

Čebelarstvo se je v 18. stoletju razvijalo bolj na ve-leposestih, večji razmah te dejavnosti na kmetih pa so ovirale gospodarske, socialne in kulturne razmere.¹⁶ Posebnih zakonov in državnih uredb za čebelarstvo ni bilo. Čeprav je cesarica Marija Terezija skušala preučiti stanje in ukrepati,¹⁷ je izvajanje teh priporo-

¹¹ Dežela je skrajni severozahodni del Ljubljanske kotline; v geografski literaturi je imenovana Radovljiška kotlina (Anton Melik). V *Enciklopediji Slovenije* je opredeljena kot ravnina na levem bregu Save med Zirovnico in Begunjami. Sinobad, *Dežela*, str. 11, 12.

¹² Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 438.

¹³ Gestrin, *Trgovina*, str. 296.

¹⁴ Gregori, *Kratek pregled*, str. 487.

¹⁵ Mihelič, *Anton Janša*, str. 5.

¹⁶ Prav tam, str. 6.

¹⁷ Predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah iz l. 1768. Glej Mihelič, *Anton Janša*, str. 8 (v besedilu predlog).

čil zaradi številnih razlogov potekalo izredno počasi. Dunajska Spodnjeavstrijska ekonomska družba, ki je predlog pripravila, je namreč posploševala navodila za pospeševanje čebelarstva na celotnem območju monarhije, pa tudi nemško pisana poročila so bila za večinoma nepismene in slovensko govoreče kmete povečini brezpredmetna. Oblast pa je razmišljala povsem drugače: »... vse, kar je doslej povedano o izboljšanju čebelarstva, pa bo prineslo uspeh le, če bo deželna gosposka s kaznimi in nagradami zlomila kmetijsko trdovratnost, ki povzroča, da ni mogoče spraviti kmeta na nova pota, četudi bi to v prvi vrsti koristilo njemu samemu«. ¹⁸ Kmetijska družba v Ljubljani je predlog sprejela 24. februarja 1768 in ga predala Petru Pavlu Glavarju, ki je oblikoval obsežen odgovor, ¹⁹ v katerem je predstavil razmere na Kranjskem in pri tem v več točkah ugovarjal posplošenim ugotovitvam. Na splošno se je strinjal, da je čebelarstvo zelo pomembna kmetijska panoga, kar na Kranjskem dokazuje živahna trgovina z medom in voskom, ki pa lahko poteka le, če se ju pridela dovolj. Za to pa je potrebno veliko znanja, truda in časa, kar Glavar konkretno pojasni s predstavitvijo del v čebelarjevem letu, hkrati pa predlaga razširitev delokroga graščinskih vrtnarjev na dodatno skrb za čebele. ²⁰

V nadaljevanju pojasnjuje klimatske in pašne pogoje, ki se ponekod na Kranjskem močno, drugod pa delno razlikujejo po okrožjih. Gorenjsko okrožje daje več rojev in manj medu, ²¹ dolensko pa ravno obratno, medtem ko Notranjska zaradi burje in suše po njegovem ni primerna za čebelarjenje. Za gorenjsko klimo so značilni mraz, veter in vlaga, pašni pogoji od 17. do prve polovice 20. stoletja pa so bili povsem drugačni od današnjih monokultur v poljedelstvu. Paša je bila po hribih bolj raznolika in dolgotrajnejša, v nižinah pa redkejša, a obilnejša. Travniki in gozdi sta zaradi slabše kultiviranosti izdatneje medila, zato je paša na raznovrstnih cveticah čebeljim organizmom dajala potrebno energijo in odpornost. Spomladi so čebelarji cenili zlasti resje, ki je raslo po hribovitem svetu, na polju sta v avgustu in septembru rasla lan in ajda. Za seljanje ajde so se kmetje navduševali tudi zato, ker je bila s tem zagotovljena zadostna in bolj zdrava prehrana čebel čez zimo, ker se je povečal donos medu in ker za ajdo ni bilo treba plačevati desetine. ²² Danes zelo priljubljena akacija (robinija) se v tistem času še ni prijela, Janša pa v svoji knjigi *Popolni nauk* že omenja tudi sajenje drugih medovitih rastlin.

Glavar na podlagi svojih izkušenj za Gorenjce poroča, da jim je poznavanje klime in pašnih pogojev »menda že od rojstva vcepljeno in ga je še posploševala želja po dobičku, katera vzdržuje pri njih nihalo

neumorne pridnosti v stalnem zagonu«. ²³ Posamezne paše so bile omejene na različna območja, zato je bilo na Gorenjskem zelo razvito prevažanje čebel na paše. Po Glavarju so Gorenjci včasih že takoj, ko je skopnel sneg, naložili panje na vozove, jih odpeljali na Koroško in jih tam pustili do ajdove paše (avgusta). ²⁴ Zaradi vse pogostejših prevažanj čebel zlasti na ajdova polja je začelo prihajati do resnejših sporov med domačimi čebelarji in čebelarji prevozniki. Sicer pa je pašno čebelarstvo (prevažanje čebel na Pokljuko) po navedbah gorenjskih čebelarjev prvič omenjeno že leta 1691 v urbarju gospostva Bled. ²⁵

Gorenjski čebelarji so čebelarili samo v lesenih panjih. Staro, iz desk zbito korito, ki se je ponekod po Gorenjskem ohranilo še dolgo, je v drugi polovici 18. stoletja počasi zamenjal t. i. »gorenjski panj«, ki so ga opisali Glavar, Janša in Scopoli. Gorenjski panj je razmeroma visok, imel je okoli 40 litrov prostornine, ki so jo lahko s t. i. vehami tudi spreminjali. Panje so v čebeljak nameščali tako, da so bili spredaj dvignjeni. S takimi panji so čebelarili vse do večjega razmaha trgovine s čebelami v drugi polovici 19. stoletja.

O tem, koliko medu so na Kranjskem pridelali v 18. stoletju, ni zanesljivih podatkov. Tehtali so ga v Ljubljani na tedanjih cesarskih tehtnicah, k tem podatkom pa bi morali za natančnejšo sliko o celotni pridelavi in izvozu prišteti še poročila iz mestne tehtnice, kontrabanta in domače porabe. Med in vosek sta bila v 18. stoletju precej pomembno trgovsko blago, za katero so morali trgovci plačevati mostnino dlje kot za druge izdelke. ²⁶ Sredi 18. stoletja se pojavijo cukrarne za predelavo sladkorja, ki so počasi postale zelo pomemben tekmeč medu.

Med so uporabljali kot zdravilo, za sladkanje in izdelavo medice, ki so jo prodajali po gostilnah in točilnicah. Medeno pecivo je bilo bolj poznano v okolici Škofje Loke in Selške doline.

Sredi 18. stoletja se na čelnicah panjev zlasti na Gorenjskem pojavijo poslikane panjske končnice. Najstarejša do sedaj znana poslikana panjska končnica je datirana z letnico 1758 in jo hrani Čebelarški muzej v Radovljici. ²⁷

Današnje zloglasne čebelje bolezni varoze ²⁸ v 18. stoletju še niso poznali, poročajo pa o hudi gnilobi čebelje zalege ²⁹ in griži. ³⁰ Anton Janša je o teh bo-

²³ Mihelič, *Anton Janša*, str. 16.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Po mnenju staroste radovljiških čebelarjev Severina Golmajerja je odkritje v blejskem urbarju zaslug Jožeta Kosmača iz Gorij.

²⁶ Mihelič, *Anton Janša*, str. 7.

²⁷ Božjepotna Marija, 1758, les, 16,5 x 34 cm, olje na les, inv. št. ČM 1111.

²⁸ Zajedavska bolezen čebelje zalege in odraslih čebel, zlasti otrov s pršico varojo.

²⁹ Huda gniloba je nalezljiva bakterijska bolezen čebelje zalege, ki povzroča razkranjanje ličink in vonj, podoben vonju mizarškega kleja (Bokal (ur.), *Čebelarški terminološki slovar*, str. 68).

³⁰ Grižavost čebel je prebavna motnja čebel zlasti zaradi uživanja neprimerne zimske hrane (prav tam, str. 65).

¹⁸ Mihelič, *Anton Janša*, str. 10.

¹⁹ Glavarjev Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah, 1768.

²⁰ Mihelič, *Anton Janša*, str. 14.

²¹ Prav tam.

²² Tajnšek, *Žito*, str. 338.

leznih pisal v knjigi *Popolni nauk o čebelah*. V zvezi z redkejšimi pojavi griže je poudarjal, naj čebelarji bo-lezen raje preprečujejo s pokladanjem (krmljenjem) pristnega medu in zagotavljanjem dobrega prezimovališča, ponesnažene sate pa priporoča izrezati. Za hudo gnilobo, ki je v Janševem času veljala za najbolj kužno bolezen, še niso poznali povzročitelja,³¹ je pa Janša nazorno opisal klinična znamenja s potekom in prenosom bolezni ter navodila za zatiranje, ki v osnovi veljajo še danes.³²

Tudi začetki društvenega organiziranja čebelarjev nas vodijo v Deželo, na Zgornjo Gorenjsko. Kot prvo slovensko čebelarsko združenje ali vsaj poskus združevanja se omenja *Čebelarska bratovščina* (*Binnen bruderschaft, Binnnenwarthbruderschaft*), ustanovljena 14. aprila 1781 na Rodinah. Osnovne podatke o njej sta zbrala Modest Golia³³ in Pavel Zaletel v *Slovenskem čebelarju*.³⁴ Iz virov, na katere se sklicujeta v svojih člankih, a jih žal ne navajata,³⁵ lahko povzamemo, da je imela bratovščina precejšnjo člansko podporo (395 članov, ki so bili darovalci podpore cerkvi sv. Klementa po 7 oz. 18 krajcarjev) iz okoliških vasi (Rodin, Smokuča, Hlebc, Zabreznice, Vrbe, Doslovč, Radovljice, Žirovnice, Begunj, Hraš, Mošenj, Nove vasi, Zapuž, Sela, Brega, Blejske Dobrave in Most) in svoja pravila oz. program, kot resno društvo pa ni zaživela zaradi političnih razmer oz. jožefinske cerkvene reforme. Ideja o povezovanju čebelarjev se je morda rodila v skladu s prizadevanji in praktičnim delovanjem Petra Pavla Glavarja na terenu, formalno pa je obstoj Čebelarske bratovščine onemogočala odredba o bratovščinah z dne 17. avgusta 1771, ki je prepovedovala delovanje cerkvenih združenj brez soglasja deželnega glavarstva. Čebelarska bratovščina je bila namreč ustanovljena na pobudo beneficiata Jakoba Neboisa³⁶ pri podružnični cerkvi sv. Klementa na Rodinah, ki se je pri oblasteh zagovarjal, da gre pri novo ustanovljeni družbi za podporo revni rodinski cerkvi pri zagotavljanju voska za sveče. Bratovščina je bila po ukrepah državnih organov (komisij) razpuščena že po nekaj mesecih. Po tem poskusu so se čebelarji spet povezali v društvo šele več kot 100

let kasneje, kljub temu pa še vedno nekaj let pred nastankom osrednjega čebelarskega društva v Ljubljani.

Z območja Zgornje Gorenjske je izhajal tudi naš največji čebelar Anton Janša (1734–1773), podložnik radovljiške graščine, čebelar in ljudski slikar z Breznice pri Žirovnici. Janša, ki je leta 1766 odšel z bratom na Dunaj, kjer se je vpisal na bakrorezno risarsko šolo akademije likovnih umetnosti, je z dekretom Marije Terezije leta 1770 postal prvi cesarsko-kraljevi učitelj čebelarstva na Dunaju. Janša je na Dunaj prenesel znanje gorenjskih čebelarjev, ki ga je obogatil s svojimi spoznanji, izkušnjami in dosežki. Čebelarij je v panju, ki so ga na Kranjskem poznali že dolgo, za Dunajčane, ki so čebelarij predvsem v koših, pa je bila novost tudi prevažanje čebel na pašo. Zato ga je priporočal v svoji knjigi *Popolni nauk*, v praksi pa je uvedel prevažanje panjev na Moravska polja južno od Dunaja.

Janša je prispeval tudi nekaj pomembnih ugotovitev iz biologije čebel (spol čebel, oploditev matice izven panja, vzroki in znamenja rojenja ...). Napisal je dva priročnika: leta 1771 razpravo o rojenju čebel,³⁷ ki je doživela več ponatisov, in leta 1773 kratko navodilo, kako naj kmečki ljudje uspešno čebelarijo. V rokopisu je zapustil knjigo *Popolni nauk o čebelarstvu*,³⁸ ki jo je leta 1775 na Dunaju z njegovimi izvirnimi bakrorezi izdal njegov učenec J. Münzberg.³⁹ Leta 1792 je bila Janševa knjiga *Popolni nauk o čebelarstvu* prevedena v slovenski jezik. Za to je poskrbel župnik Janez Goličnik iz Griž. Knjiga je izšla v Celju.

Posredno je za delovanje Antona Janše na Dunaju ter izid njegove prve in prevod druge knjige v slovensčino zaslužen predvsem njegov blejski rojak Blaž Kumerdej (1738–1805), slovenski pedagog in filolog. Blaž Kumerdej je leta 1771 doktoriral iz svobodnih umetnosti in filozofije na Viteški orientalski akademiji na Dunaju in tam še dve leti potem opravljal službo pravnega korepetitorja. V tem času je skrbno spremljal razvoj avstrijske šolske reforme in za prvi avstrijski šolski zakon iz leta 1774 prispeval svoj *Domoljubni načrt, kako bi se dalo kranjsko prebivalstvo najuspešneje poučevati v pisanju in branju*. Tako je izvedel, da bo cesarica Marija Terezija ustanovila čebelarsko šolo in zanjo potrebovala strokovnega učitelja. Iz raznih virov lahko sklepamo, da je Blaž Kumerdej uredil Janševo knjigo o čebeljih rojih. Kot šolski nadzornik v celjskem okrožju med letoma 1786 in 1792 je spodbujal narodnopravno delo na Štajerskem, kjer je župnik Janez Goličnik poslovenil Janševo knjigo *Priročnik za čebelarje*. Goličnik Kumerdejevo sodelovanje omenja v predgovoru.⁴⁰

Med Janševe zagrete privržence je spadal tudi Martin Kuralt (1757–1845), slovenski preporoditelj,

³¹ Temelje znanstvenemu odkrivanju povzročiteljev boleznih vseh živih bitij je postavil Louis Pasteur šele sredi 19. stoletja (Jenko-Rogelj, *Ohranitev*, str. 63).

³² Prim. Gregori, *Kratek pregled*, str. 496 in Jenko-Rogelj, *Ohranitev*, str. 62.

³³ Golia, *Rodninska*, str. 39–40.

³⁴ Zaletel, *Prvo*, št. 11, 304–306, št. 12, 339–342. Viri v članku so citirani opisno, brez natančnih navedb kraja, kjer se hranijo, oz. arhivskih fondov, zato jih je težko ali nemogoče preveriti.

³⁵ Iz konteksta prispevka lahko razberemo, da je podatke črpal iz zapisanih pravil bratovščine, v katerih je bilo zapisano, da je imelo društvo sedež, vodstvo, popisane člane, določeno članarino in pravila delovanja; nadalje omenja arhive blejske, kamniške in radovljiške gosposke ter deželnega glavarstva za Kranjsko (poročila zasliševalne komisije).

³⁶ Jakob Nebois (Jesenice, ok. 1711 – Lož, 1796), župnik, mestni vikar, subsidiar, beneficiat in čebelar (Pokorn, *Sematizem*, str. 1189).

³⁷ *Abhandlung vom Schwärmen der Bienen*.

³⁸ *Vollständige Lehre von der Bienenzucht*.

³⁹ Rihar, Janša Anton, str. 267.

⁴⁰ Porenta, *Blaž Kumerdej*, nepag.

Prevažanje kranjčev na pašo, 15. 8. 1928 (fototeka Čebelarskega muzeja).

pesnik, duhovnik ter čebelar in čebelarski učitelj, po rodu iz Gorenjske, ki je bil zaradi svojih naprednih nazorov izgnan na Moravsko.

Žal preprosti čebelarji 18. stoletja od naših učnih mož niso imeli kaj dosti koristi. Pot do tedanje kmeta tlačana sta našla le duhovnika Peter Pavel Glavar s svojim terenskim delom in Janez Goličnik s prevodom Janševega priročnika, medtem ko je Janša pisal knjige za dunajsko gospodo v nemščini, Scopoli pa v jeziku znanosti, latinščini. Kljub temu uživajo danes vsi trije čebelarski klasiki 18. stoletja zaradi svojih spisov in znanstvenih dognanj velik ugled ne le na Slovenskem, ampak po vsem svetu.

19. stoletje, stoletje tehnološkega napredka, trgovanja in začetkov društvenega povezovanja

19. stoletje so tudi na področju čebelarstva zaznamovali številni tehnični izumi, ki so povsem spremenili način čebelarjenja. Izjemno pomemben je bil izum panja s premično letvico, ki so mu sledile slovenske lokalne različice. Pri tem so odločilno vlogo odigrali nekateri gorenjski oz. na Gorenjskem delujoči čebelarji.

Ena izmed različic novih panjev je povezana z delovanjem Luke Porenta (1823–1882), župnika v Srednji vasi v Bohinju in čebelarja. Po študiju literature, v kateri je spoznal nov izum premičnih satnikov,⁴¹ je

ugotovil, da so originalni Dzirzonovi panji za gorenjske potrebe preveliki, pretežki in predragi, za prevažanje na pašo in hrambo v čebelnjakih pa povsem neprimerni. Sistem premakljivih satnikov je uporabil v starem kranjskem panju, svoje delo pa objavil v knjigi.⁴² Njegov novi kranjski panj je priporočila tudi ljubljanska kmetijska družba in ga brezplačno delila šolam.⁴³

Trgovanje s čebelami se je sprva odvijalo na čebelarskih sejnih, kjer so čebele kupovali medarji, vse bolj pa se je uveljavilo nakupovanje čebel v panjih. Čeprav Gorenjci niso bili med prvimi v trgovanju s kranjsko čebelo, sta dva izmed njih kasneje postala svetovno znana strokovnjaka na tem področju. V Mojstrani je čebelaril Mihael Ambrožič (1846–1904), eden največjih slovenskih trgovcev s čebelami, ki je za gorenjske razmere priredil panj po nemških in avstrijskih merah in ga danes poznamo kot *Ambrožičev panj*. Trgoval je z medom in poslikaval panjske končnice. Po poročanju Lavtižarja⁴⁴ je med letoma 1884 in 1904 prodal dobrih 74.000 panjev čebel. Ambrožič je postal znan čebelar in trgovec tudi v tujini: leta 1873 je na svetovni razstavi na Dunaju predstavil nekaj kranjskih panjev, kranjčev, in dva svoja izuma: slušni aparat, s katerim je bilo mogoče ugotoviti, kateri panj bo rojil, in poseben, iz blaga narejen lovilec rojev. Sodeloval je na številnih razstavah

⁴¹ Spletni Slovenski biografski leksikon, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi450796/> (15. 3. 2017).

⁴² Porenta, *Novi Kranjski panj po Dzierzonovi metodi*, 1876.

⁴³ Gregori, *Kratek pregled*, str. 498.

⁴⁴ Lavtižar, *Naši zaslužni možje*, str. 125–128.

po Evropi in za svoje delo prejel 147 odlikovanj, ki so navedena na enem od njegovih promocijskih letakov.⁴⁵ Nekaj njegovih odlikovanj hrani Čebelarški muzej v Radovljici. Ambrožič je v Mojstrani postavil svoj prvi čebelnjak na Gorenjskem s 700 panji, v okolici Dovjega in Mojstrane pa še 10 vzrejnih čebelnjakov z 2500 panji. Po njegovi smrti je družinsko podjetje do leta 1931 vodila njegova žena.⁴⁶

Med drugimi gorenjskimi in na Zgornjem Gorenjskem delujočimi čebelarji v 19. stoletju velja omeniti še Franja Jegliča, Donata Juga in Jerneja Černeta.

Franjo Jeglič (1856–1935) je bil učitelj na Dovjem pri Mojstrani. Urejal je mesečnik *Slovenski čebelar in sadjerejec* (1883–1889) ter sestavil knjižico *Kako se med in vosek koristno uporabita* (1888), ki so jo brezplačno delili društvenim članom.

Donat Jug (1879–1952), frančiškan, čebelar in sadjar, je bil po rodu Primorec. Zelo priljubljen pater na Brezjah je slovel kot plodovit pisec v *Slovenskem čebelarju*. S svojimi prispevki je veliko pripomogel k slovenskemu čebelarstvu napredku. Deloval je tudi na področju sadjarstva in vrtnarstva ter pisal prispevke v revijo *Slovenski vrtnar in sadjar*. Leta 1934 je sodeloval pri knjigi *Praktični čebelar*, ki jo je založilo Slovensko čebelarstvo.

Jernej Černe (1857–1906) se je rodil v Gorjah pri Bledu, vendar je deloval kot učitelj, čebelar inovator in strokovni pisec izven Gorenjske (na Vrhnikih, na kmetijski šoli na Grmu, v Šmartnem pri Litiji). Leta 1895 je pri založbi Kmetijske družbe izdal knjigo *Umno čebelarstvo*.

Tudi na področju društvenega povezovanja na Gorenjskem že zgodaj opazimo živahno dejavnost. Leta 1883 je bilo v Lescah ustanovljeno *Čebelarstvo in sadjerejsko društvo za Kranjsko*, prvo pravo čebelarstvo na Gorenjskem. Na ustanovnem zborovanju 4. marca⁴⁷ je bilo navzočih 70 čebelarjev in sadjerejcev. Za svojega prvega predsednika so izvolili Janeza Modica (1846–1889), čebelarja z Jesenic, za podpredsednika in tajnika Egona Kramarja, učitelja kmetijstva, za blagajnika Ota Valentina Homana (1861–1930),⁴⁸ posestnika in trgovca iz Radovljice, za odbornike pa blejskega kaplana Antona Zupana, gorjanskega župana Jakoba Žumra, blejskega posestnika Franceta Vovka ter Štefana Homana iz Škofje Loke in Janeza Repeta z Jesenic. Društvo je imelo tudi dva častna člana, in sicer grofa Julija Falkenhayna, aktualnega ministra za kmetijstvo na Dunaju, ter grofa Gustava Thurna-Valassina (1836–1888), deželnega glavarja Kranjske iz Radovljice. Društvo je imelo sedež na Jesenicah, med letoma 1883 in 1889 je izdajalo strokovno glasilo *Slovenski čebelar*

in sadjerejec. Nalogi društva sta bili skrb za prodajo čebelarskih in sadjarskih pridelkov ter oskrba članov s čebelarskim in sadjarskim orodjem. Imelo je pravilnik, po katerem naj bi se člani na »glavnem zboru« srečali vsaj dvakrat letno. Poročila o teh srečanjih so objavljali v društvenem glasilu. Leto pozneje je društvo štelo že 302 člana.⁴⁹ Leta 1885 so v Lescah, na vrtu gostilne Pri Kristofu, pripravili odmevno čebelarstvo in sadjerejsko razstavo, ki je bila zaključena s slovesnim odkritjem spominske plošče Antonu Janši, »najslavnejšemu kranjskemu čebelarju«, na Breznici.⁵⁰ Ploščo, posvečeno 150. letnici rojstva Kuharjevega Toneta (Antona Janše), je izdelal kamnosek Janez Vurnik ml. iz Radovljice,⁵¹ Ivan Zarnik, učitelj iz Breznice, pa je bil za organizacijo prireditve celo odlikovan.⁵² Zaradi postopnega upadanja članstva in denarne podpore je bilo *Čebelarstvo in sadjerejsko društvo za Kranjsko* julija 1889 ukinjeno.

Na pobudo Gustava Pirca je bilo 28. januarja 1898 ustanovljeno *Slovensko čebelarstvo za Kranjsko, Koroško, Štajersko in Primorsko*, ki je povezovalo čebelarje vseh tedanjih slovenskih dežel in ki kot Čebelarska zveza Slovenije še vedno deluje. Začelo je izdajati glasilo *Slovenski čebelar*, ki neprekinjeno izhaja še danes. Nato je po vsem slovenskem ozemlju zaživela organizirana mreža čebelarskih društev oz. podružnic, ki so spodbujale razvoj čebelarstva.⁵³

V 20. stoletju se čebelarstvo profesionalizira

20. stoletje sta zaznamovala izjemen porast strokovne publicistične dejavnosti in živahno društveno organiziranje oz. povezovanje. Še bolj se je razmahnila trgovina s čebelami. Leta 1906 je bilo na Kranjskem vsega 43 razpošiljevalcev čebel,⁵⁴ samo na Gorenjskem jih je bilo po navedbah Jožeta Riharja 31.⁵⁵

Vzporedno s trgovino se je začela vzreja matic na posebnih vzrejališčih. Ker je kranjska sivka edina slovenska avtohtona čebelja vrsta, je bilo (in je še) ohranjanje njene genetske čistosti na obeh straneh Karavank izjemno pomembno. Predstavlja edinstveno naravno in zaradi ljudske umetnosti, ki jo je spodbujalo čebelarstvo v preteklosti, kulturno dediščino (čebelnjaki, poslikane panjske končnice, pašno čebelarjenje). Čebelarji so genetsko čistost kranjske čebele vzdrževali z načrtnim vzrejanjem matic v plemenilnih postajah. Kmetijska družba v Ljubljani je leta 1911 kot prvo tovrstno delo v slovenskem prevodu izdala delo E. F. Philippsa *Izrejevanje matic*.⁵⁶ Prvo plemenilno postajo v Sloveniji so odprli leta 1932

⁴⁹ *Slovenski čebelar in sadjerejec* 1884, št. 3, naslovna stran.

⁵⁰ *Slovenski čebelar in sadjerejec* 1884, št. 9, str. 76–77.

⁵¹ Oče slovenskega arhitekta radovljiškega rodu Ivana Vurnika (1884–1971).

⁵² Gnilšak, *Začetki*, str. 9.

⁵³ Prav tam, str. 10.

⁵⁴ Za primerjavo lahko navedemo, da so bili na Goriškem le trije, na slovenskem Koroškem pa 10.

⁵⁵ Rihar, Nekaj dokumentov, str. 18–22.

⁵⁶ Phillips, E. F.: *Izrejevanje matic*. Ljubljana: C. kr. kmetijska družba kranjska, 1911.

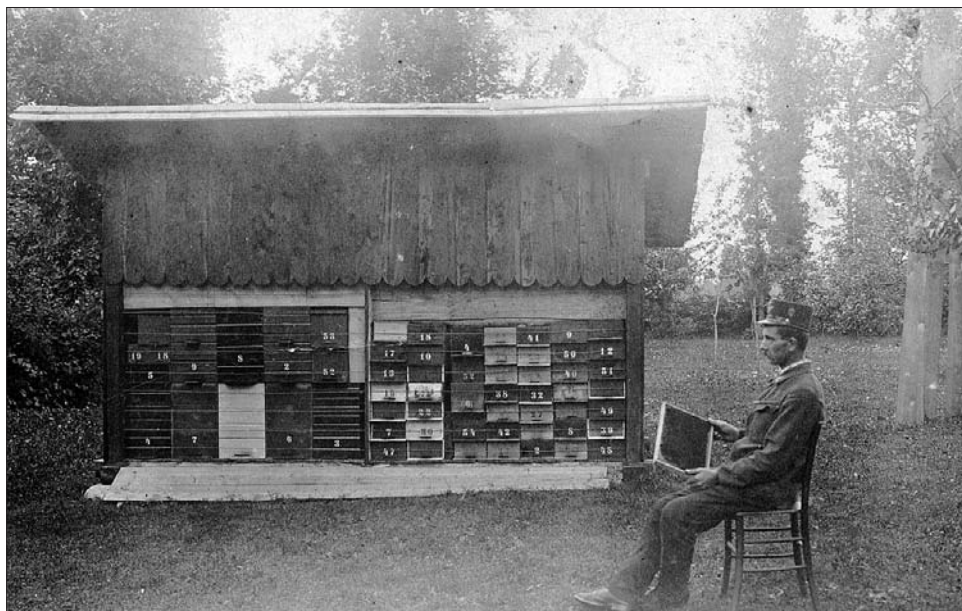
⁴⁵ Zbirka Mihaela Ambrožiča. Dokumentacija Čebelarskega muzeja.

⁴⁶ Okorn, *Spletni biografski leksikon*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi128659/> (15. 3. 2017).

⁴⁷ *Slovenski čebelar in sadjerejec*, 1883, št. 1, str. 6.

⁴⁸ Gartner Lenac, *Radovljiške družine*, str. 25.

Čebelnjak vzrejevalca matic Franca Vovka iz Hraš (fototeka Čebelarškega muzeja v Radovljici).

na Kopišču ob Kamniški Bistrici, do leta 1947 pa je bilo ustanovljenih 11 plemenilnih postaj. Po drugi svetovni vojni je vzrejo matic usmerjala knjiga Josipa Verbiča *Vzrejjamo najboljše čebele*.⁵⁷ Na območju Zgornje Gorenjske je po drugi svetovni vojni delovalo več močnih plemenilnih postaj, in sicer Ukanc, Bohinjska Bistrica, Soteska, Pokljuka in Draga pri Begunjah s skupno 236 plemenilčki. Na plemenilnih postajah je delalo 20 čebelarjev, ki so dali na oprashi tev 655 matic, kar je bilo za tisti čas veliko.

Samo na območju pod Stolom sta bili zaradi ustreznosti okolja (dokajšnje zaprtosti in neokrnjenosti) ustanovljeni dve pomembnejši plemenilni postaji: Plemenilna postaja Antona Janše Zelenica in Plemenilna postaja Kranjska čebela Završnica. Začetki Plemenilne postaje Antona Janše Zelenica, ki od leta 1965 leži na koncu doline potoka Završnica pod planino Zelenica na nadmorski višini 1200 m, segajo v leto 1947. Postajo je ob sodelovanju Ivana Rodmana kar 40 let skrbno vodil čebelar in vzrejevalec Ciril Jalen (1919–2010). Na postaji, ki je bila z državno denarno pomočjo in s sredstvi čezmejnega projekta Phare popolnoma obnovljena leta 2004, so vzpostavili tudi izobraževalno vzrejni center. Njeno vodenje je prevzel čebelar Brane Kozinc iz Hraš. Postaja je last ČZZG in je ob strokovni podpori Kmetijskega inštituta Slovenije uspešno delovala do leta 2010.⁵⁸

Plemenilna postaja Kranjska čebela Završnica je bila ustanovljena šele leta 2004 in je namenjena lastni

vzreji matic Čebelarstva Noč iz Sela pri Žirovnici.⁵⁹

V 20. stoletju so iz Gorenjske izhajali ali na Gorenjskem delovali številni, za slovensko in regionalno čebelarstvo pomembni čebelarji.

Jan Strgar (1881–1955) je začel čebelariti leta 1896 v Bitnjah, 1903 pa je osnoval trgovino s čebelami. S spretno reklamo je kmalu po Ambrožičevi smrti postal naš največji izvoznik kranjske sivke. Okrog leta 1909 je ustanovil svojo plemenilno postajo. Čebele je razpošiljal na vse celine (na Kavkaz, po njegovem mnenju prvotno domovino slovenske sive čebele, v Sibirijo do Vladivostoka, 1911 v Avstralijo; v Indijo, Ameriko, na Japonsko, svetovno znanemu čebelarju Hernandezu na Kubo, leta 1932 po zračni poti v Avstralijo, z zračno ladjo Zeppelin v Brazilijo),⁶⁰ kar dokazuje tudi Strgarjev zemljevid v Čebelarškem muzeju.⁶¹

Strgarjevo delo je nadaljeval Franc Vovk na vzrejni postaji v Dragi pri Begunjah na Gorenjskem. Leta 1960 sta vzrejevalca Ivan Rodman in Ciril Jalen plemenišče prestavila pod Zelenico, kjer je delovala edina plemenilna postaja na Zgornjem Gorenjskem za vzrejo rodovniških matic kranjske čebele.

Avugust Bukovec (1878–1965) iz Radovljice je bil pomemben čebelar, organizator, pisec, prevajalec in urednik. Med letoma 1905 in 1908 je ustanovil 17 čebelarških podružnic ter pripravil veliko teoretičnih in praktičnih predavanj o čebelarstvu. Dolgo je bil tajnik in odbornik Čebelarškega društva za Slovenijo, v letih 1922–1924 pa tudi predsednik Zveze

⁵⁷ Verbič, Josip: *Vzrejjamo najboljše čebele*. Ljubljana: Čebelarška zadruga za Slovenijo, 1947.

⁵⁸ Dokumentacija Čebelarškega muzeja.

⁵⁹ Spletna stran <http://www.cebelarstvo-noc.si/> (15. 3. 2017).

⁶⁰ Slovenski spletni biografski leksikon, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi619828/> (14. 3. 2017).

⁶¹ Stabej, Jan Strgar, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi619828/> (15. 3. 2017).

jugoslovanskih čebelarških društev ter soustanovitelj Sadjarskega in vrtnarskega društva (1922). Od leta 1902 je objavil številne članke o čebelarstvu v *Slovenskem čebelarju*, ki ga je urejal med letoma 1925 in 1943, prevedel pa je tudi Janševo *Razpravo o rojenju čebel* (Ljubljana, 1906). Kot soavtor in urednik je sodeloval pri knjigah *Sodobno čebelarstvo* (1955, 1958).

V Globokem pri Mošnjah je bil rojen Valentin Benedičič (1903–1984), ki je bil predan predvsem reševanju vprašanj kmetijstva oz. pašništva. Poznan je kot pisec številnih člankov v *Slovenskem čebelarju*. Med letoma 1963 in 1974 je bil predsednik Čebelarške zveze Slovenije. Dal je pobudo za graditev čebelarškega izobraževalnega centra in bil več let predsednik njegovega gradbenega odbora.

Vlado Rojec (1898–1967) je bil čebelarški organizator, publicist in urednik. Med letoma 1935 in 1941 je redno objavljaval v *Slovenskem čebelarju* in v njegovi prilogi *Čebelarški obzornik*. Po drugi svetovni vojni je postal glavni urednik *Slovenskega čebelarja*. Kot soavtor in sourednik je sodeloval pri monografiji *Sodobno čebelarstvo*, ki je izšla v dveh delih. Bil je član številnih čebelarških organizacij. Organiziral je strokovna predavanja in čebelarške plemenilne postaje po vsej Sloveniji.⁶²

Na območju Zgornje Gorenjske deluje tudi Čebelarški muzej, edini pooblaščen muzej te vrste pri nas. Sklep o ustanovitvi čebelarškega muzeja sega v leto 1926,⁶³ poziv urednika *Slovenskega čebelarja* Avgusta Bukovca za načrtno zbiranje čebelarških predmetov, zlasti poslikanih panjskih končnic, pa v leto 1929.⁶⁴ Razloge za odločitev za samostojni čebelarški muzej je Bukovec navajal v zavedanju izvirnosti slovenskega ljudskega čebelarstva (»Imamo svoj ljudski panj, kranjč, svoje orodje in svoj način čebelarjenja.«),⁶⁵ množičnega odtekanja naših panjev s poslikanimi panjskimi končnicami vred v tujino (»Drugod imajo čebelarške muzeje, v katerih zavzemajo čebelarški predmeti iz Slovenije pomembno mesto. Tako imajo napr. lepe zbirke slovenskih panjskih končnic v Švici v Bernu in drugod...«)⁶⁶ in nezastopnosti čebelarstva v tedanjih muzejih (»V Sloveniji imamo danes številne pokrajinske muzeje. Če hodiš po teh muzejih, skoro ne boš našel v njih – vsaj ne razstavljenih predmetov iz čebelarstva, tudi tistih ne, ki so značilni za pokrajino, kjer deluje tak muzej. Zato najdemo po muzejih kvečjemu kakšen koš ali v soho vdelan panj kakega čebelarškega amaterja.«).⁶⁷ Po neuspešnih prizadevanjih za ureditev razstavnih prostorov v Ljubljani v tridesetih letih prejšnjega stoletja, kjer so stežka nabrano gradivo v prostorih nekdanje Čebelarne samo hranili, je leta 1957 napočil ugoden tre-

nutek za nadaljevanje priprav na ustanovitev čebelarškega muzeja v Radovljici. 7. februarja tega leta so se v Radovljici sestali predstavniki čebelarške organizacije, Kmetijskega inštituta iz Ljubljane, Pokrajinskega muzeja iz Radovljice, Etnografskega in Tehniškega muzeja iz Ljubljane ter radovljiške občine. Ustanovljen je bil širši odbor za Čebelarški muzej, ki naj bi deloval v okviru tedanjega pokrajinskega muzeja. Odbor je določil glavne naloge bodočega muzeja in zbiratelje gradiva.⁶⁸ Slovesno odprtje muzeja je bilo 3. julija 1959 v radovljiški graščini, kjer domuje še danes. Velik del gradiva je bil zbran po Gorenjskem, zlasti so se izkazali člani iz lokalnih čebelarških društev, nekaj pa ga je iz svoje zbirke odstopila Zveza čebelarških društev za Slovenijo.⁶⁹

Leta 1963 so bili ustanovljeni Muzeji radovljiške občine, v katere so se združili do tedaj samostojni Kovaški muzej v Kropi, Čebelarški muzej in Muzej talcev v Begunjah.

Posodobitev in dopolnitev je stalna razstava Čebelarškega muzeja dočakala šele leta 1973 ob 200-letnici smrti Antona Janše. Muzej je pridobil dva nova prostora in izdal katalog.⁷⁰ Leta 1977 je bila stalna razstava dopolnjena z opazovalnim panjem, za katerega je dobrih 25 let skrbel vzrejevalec Ciril Jalen. Naslednje leto je muzej pridobil sobo o apiterapiji, ki jo je opremil Biotični center Medexa. Po tem letu se je muzej začel uveljavljati tudi izven Slovenije (na mednarodnih simpozijih, s potujočo razstavo poslikanih panjskih končnic).

Zadnjič je bila stalna razstava prenovljena leta 2000. Poleg potujoče razstave poslikanih panjskih končnic so stalnice v dejavnosti muzeja občasne razstave ter pedagoški in andragoški programi (delavnice, predavanja ...). Osnovne naloge Čebelarškega muzeja tudi v bodoče ostajajo evidentiranje, dokumentiranje, hranjenje, ohranjanje, preučevanje, posredovanje in promocija čebelarške dediščine ter povezovanje s strokovno in laično javnostjo.

Leta 2012 je bil v Rožni dolini v Lescah s podporo lokalne skupnosti (Občine Radovljica) zgrajen Čebelarški razvojno izobraževalni center Gorenjske (ČRICG). Potrebo po regijskem centru za razvoj, izobraževanje in promocijo čebelarstva ter ohranjanje biotske raznovrstnosti so izrazila vsa čebelarška društva, gorenjske občine in različne institucije.

Razvoj povezovanja čebelarjev na Zgornjem Gorenjskem

Čebelarška društva s povezovanjem posameznih čebelarjev opravljajo izjemno pomembno vlogo pri

⁶² <http://www.gorenjci.si/osebe/rojec-vlado/402/> (13. 3. 2017).

⁶³ Mihelič, Naš čebelarški muzej, nepag.

⁶⁴ Bukovec, Naš čebelarški muzej, št. 1, str. 1–2; št. 2, str. 19–20.

⁶⁵ Mihelič, Naš čebelarški muzej, nepag.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Zapisnik seje z dne 7. 2. 1957. Arhiv Čebelarškega muzeja, škatla 8/1.

⁶⁹ Seznam 252 predmetov je objavljen v knjižici *Čebelarški muzej v Radovljici*. Radovljica: Zveza čebelarških društev za Slovenijo v Ljubljani, 1959, nepag.

⁷⁰ Cevc idr., *Čebelarški muzej v Radovljici*, nepag.

Pogled na kranjske panje »kranjčice« s poslikanimi panjskimi končnicami na stalni razstavi v Čebelarškem muzeju v Radovljici (foto: Miran Kambič; fototeka Čebelarškega muzeja v Radovljici).

ohranjanju »poezije kmetijstva«, kot pravijo gojenju čebel oz. čebelarstvu, kar naj bi pomenilo, da čebel ne gojijo samo zaradi medu in oprasha kmetijskih kultur, temveč preprosto zato, ker jih imajo radi.⁷¹

Po podatkih Čebelarške zveze Slovenije⁷² na Slovenskem danes deluje okoli 210 čebelarških društev, pri čemer jih na območju Zgornje Gorenjske deluje sedem. To so ČD Anton Janša Breznica, ČD Begunje-Karavanke, ČD Bled-Gorje, ČD Bohinj, ČD Kranjska čebela, ČD Kranjska Gora in ČD Radovljica. Povezana so v Čebelarško zvezo Zgornje Gorenjske. Danes samostojna društva so se razvila iz Čebelarškega in sadjarskega društva za Kranjsko, ustanovljenega 20. maja 1883 v gostilni Krištof v Lescah.⁷³ Ta dan pomeni začetek povezovanja radovljiških in okoliških čebelarjev iz Dežele z zgornjesavsko in bohinjsko dolino. Kot pravni naslednik Čebelarškega in sadjarskega društva za Kranjsko se deklarira današnje Čebelarško društvo Radovljica. Letnica ustanovitve društva 1883 je obeležena tudi na društvenem paporu.

Čebelarško in sadjarsko društvo za Kranjsko je v prvih letih delovalo zelo uspešno, žal pa se je leta 1889 moralo soočiti s težavami, značilnimi za večino

društev, zaradi česar je moralo prekiniti delo in izdajanje svojega glasila.

Potem ko je bilo leta 1898 ustanovljeno Čebelarško društvo za Kranjsko, Koroško in Primorsko, katerega naslednica je današnja Čebelarška zveza Slovenije, je po vsej Sloveniji ponovno zaživela organizirana mreža čebelarških društev oz. podružnic. V osrednje društvo se je včlanilo tudi 24 čebelarjev z območja Zgornje Gorenjske: iz Bohinja, Bohinjske Bele, Bleda, Lesc, Radovljice, Dobreave pri Kropi, Blejske Dobreave in Kamne Gorice.⁷⁴ Gorenjske podružnice so nastale nekaj let kasneje. Po podatkih Čebelarškega društva za Slovenijo iz leta 1911 so bile s pravili, potrjenimi na kranjski deželni vladi v Ljubljani, ustanovljene podružnice v Gorjah s 15 člani, Bohinjski Beli s 30 člani in Radovljici z 21 člani.⁷⁵ Vanje so bili vključeni tudi čebelarji iz drugih krajev.

Po prvi svetovni vojni se je delo v čebelarških podružnicah obnovilo. Poleg zgoraj naštetih so bile v letih 1919 in 1920 ustanovljene še podružnice Bled, Dovje, Selo pri Bledu, Ljubno, Žirovnica, Bohinjska Bistrica in Jesenice s skupno 302 člani. Članstvo je v naslednjih letih glede na uspešnost letine nihalo. Natančnih podatkov o stanju članstva v podružnici Radovljica v društvenem arhivu ni. Za leto 1921 so

⁷¹ Noč, *Spretna beseda*, str. 8.

⁷² Spletna stran ČZS, <http://www.czs.si/> (15. 3. 2017).

⁷³ Gnilšak, *Začetki*, str. 7.

⁷⁴ Golmajer, *Delovanje*, str. 7.

⁷⁵ *Slovenski čebelar*, 14, 1911, št. 2, str. 29.

Fotografija satnišnice Čebelarkega društva Radovljica (fototeka Čebelarkega muzeja v Radovljici).

v *Slovenskem čebelarju* objavljeni podatki o občnem zboru in delu podružnice Radovljica. Omenjeno glasilo navaja, da so kupili skupno točilo za med s pripadajočim orodjem in organizirali pet predavanj. V novem-starem odboru so bili predvsem radovljiški posestniki, nadučitelj in župnik.⁷⁶

V dvajsetih letih 20. stoletja so društva svoje člane spodbujala k številnim modernizacijam: k zamenjavi starih kranjčev z novimi listovnimi (AŽ) panji, k postopni preusmeritvi močno razširjene trgovine s čebelami v kranjčih z roji in maticami za pridobivanje medu in kuhanje voska ter k novim metodam zatiranja čebeljih bolezni. Za to je bilo potrebno novo znanje, ki so ga pridobivali na številnih predavanjih in pri praktičnem delu. Zelo pereča je bila problematika nerazumevanja oblasti za delo podružnic, ker niso izpolnjevale svojih podpornih finančnih obveznosti. V izobraževalno delo čebelarjev se je leta 1931 vključil tudi pater Donat Jug z Brezij na Gorenjskem in v *Slovenskem čebelarju* pisal mesečna navodila za delo čebelarjev.

Ob 200. obletnici rojstva Antona Janše leta 1934 je bila ob njegovi rojstni hiši na Breznici spominska slovesnost, na kateri so čebelarji podružnice Bohinjska Bistrica podarili spominsko ploščo in jo pritrdili na župnišče ob Janševem čebelnjaku. V začetku nemške okupacije so jo sneli, da je Nemci ne bi uničili. Sedaj se nahaja v Čebelarškem muzeju, na hišo pa so kasneje vzdali novo.

Pomembna prelomnica v delu gorenjskih čebelarjev je bilo leto 1939, ko so 12. marca na Jesenicah ustanovili Zvezo čebelarških podružnic Antona

Janše (v nadaljevanju Zveza),⁷⁷ v katero so se vključile vse podružnice radovljiškega okraja. Prvi predsednik Zveze je bil že omenjeni trgovec s čebelami Jan Strgar z Bitenj v Bohinju, med odborniki pa so bili predstavniki iz Žirovnice, Radovljice in Dovjega. Naloga Zveze je bila poživitev dela v podružnicah in reševanje problemov na področju čebelarstva. Žal ta oblika povezovanja čebelarjev ni zaživela, ker jo je prehitela druga svetovna vojna. Tako je propadel še en poskus regionalnega združevanja čebelarjev. Tudi vojna je zaradi prepovedanega zbiranja ljudi in drugih razlogov prekinila delovanje društev. Uničenega je bilo tudi precej arhivskega gradiva.

Okupacija je naredila tudi ogromno škode na čebelnjakih. Poleg tega je prišlo do drastičnega upada števila čebeljih družin, ki so pomrle brez gospodarjev ter zaradi pomanjkanja sladkorja za dohranitev v zimskem času in voska za izdelavo satnic.

15. avgusta 1945 so ukinili Slovensko čebelarško društvo in s tem vse podružnice, ki so delovale po Sloveniji. Namesto tega so v duhu socializma ustanovili Čebelarško zadrugo za Slovenijo in druge čebelarke zadruge, na katere je bila prenesena lastnina prejšnjega osrednjega društva in podružnic. Prejšnje podružnice so se preimenoval v čebelarke družine, ki so se povezovale v nove zadruge na svojem območju. 1. oktobra 1945 je bila Čebelarška zadruga ustanovljena tudi na območju Zgornje Gorenjske s sedežem na Jesenicah, ki je pokrivala celotno območje nekdanjega društva Radovljica (Radovljica, Podnart-Kropa, Bohinjska Bistrica, Srednja vas v Bohinju, Bohinjska Bela, Bled, Gorje, Kranjska Gora, Dovje-Mojstrana, Jesenice, Blejska Dobrava in Breznica).

⁷⁶ *Slovenski čebelar*, 24, 1921, št. 3, str. 46.

⁷⁷ Golmajer, 130 let, str. 24.

Čebelarski praznik v Lescah ob 130-letnici Čebelarskega društva Radovljica, 2013 (fototeka Čebelarskega muzeja).

Čebelarska zadruga Radovljica je tako ob koncu leta 1946 združevala 307 članov z 2389 AŽ panji, 2089 kranjčiči in 67 drugimi vrstami panjev v prvotni ideji Rodinske bratovščine iz leta 1781 ter prvega čebelarskega in sadjarskega društva iz leta 1883. Tega leta je zadruga praznovala 100-letnico rojstva Mihaela Ambrožiča iz Mojstrane.

27. maja 1951 je bila ukinjena Čebelarska zadruga za Slovenijo, vse zadruge po okrajih so se preimenovala v društva, družine pa so obdržale svoje nazive. V tem smislu se je Čebelarska zadruga Radovljica preimenovala v Čebelarsko društvo Radovljica, v katerega so bile včlanjene vse družine, ki so sprejele nova pravila delovanja.

8. junija 1952 je društvo v gostilni Kunstelj v Radovljici priredilo veliko čebelarsko razstavo in veselico. Odrplo je svojo čebelarsko trgovino, v kateri so prodajali čebelarske potrebščine, satnice in vosek. V sodelovanju z Gozdnim gospodarstvom Bled in ob medsebojni pomoči so izdelali nove panje za nove družine. Velika pridobitev za društvo je bila leta 1953 organizirana satnišnica za kuho voska in izdelavo satnic. Dobra organiziranost društva in večja dejavnost sta spodbudili, da se je vanj včlanilo več čebelarjev. Tega leta se je čebelarska družina Bohinj razdelila na čebelarski družini Bohinjska Bistrica in Srednja vas v Bohinju. Naslednja društvena pridobitev je bila po-

stavitev društvenega čebelnjaka na Jelovici, kamor so z žičnico dovažali čebele zaradi smrekove paše. Med letoma 1957 in 1959 je ČD Radovljica intenzivno sodelovalo pri ustanovitvi Čebelarskega muzeja v okviru tedanjega Pokrajinskega muzeja v Radovljici.⁷⁸

Leta 1959 se je Čebelarska družina Breznica preimenovala v Čebelarsko družino Anton Janša Breznica. Avgusta 1965 je bil kot njen glavni dosežek na Breznici predstavljen obnovljen Janšev čebeljak kot spominski objekt. Tega leta je začela delovati tudi Plemenilna postaja Antona Janše na Zelenici. Naslednje leto je bila za društveno življenje pomembna resolucija o stanju čebelarstva v Sloveniji.⁷⁹

Leta 1973 je bila ob 200. obletnici smrti Antona Janše na Breznici velika proslava, ki jo je organiziralo ČD Radovljica v sodelovanju z vsemi družinami. Podpisana je bila listina o prijateljskem sodelovanju med slovensko in avstrijsko čebelarsko organizacijo. Ob 90-letnici ustanovitve društva je ČD Radovljica razvilo svoj prapor. Darovalci za prapor so s svojim imenom obeleženi z žeblički na drogu.

Zadnja tretjina 20. stoletja je z intenzivnim polje-

⁷⁸ Več glej v poglavju Čebelarski muzej.

⁷⁹ Resolucija o stanju čebelarstva ter o ukrepih in sredstvih za njegov napredek, sprejeta na 1. Taboru slovenskih čebelarjev po vojni dne 4. avgusta 1968 na Breznici pod Stolom. *Slovenski čebelar*, 70, 1968, št. 9, str. 225–227.

delstvom in sadjarstvom v delo društev zopet prinesla velike spremembe. Zaradi raznih ukrepov ni bilo več čebelje paše na travnikih in kmetijskih površinah, zato se je pojavila ideja o prevoznih čebelnjakih. Društvo je moralo izdelati pašni kataster in prijavo prevozov. S prevozom čebel na druga pasišča je prihajalo do mešanja pasem, zaradi česar se je povečalo število bolezni. Društvo v Radovljici je priredilo tečaje za preglednike čebel in čebelje bolezni.

Leta 1981 je Čebelarstvo društvo Radovljica Janu Strgarju na njegovi rojstni hiši v Bitnjah nad Bohinjsko Bistrico vzdalo spominsko ploščo. Dve leti kasneje je društvo praznovalo 100-letnico začetka združevanja čebelarjev na tem območju. Ob tej priložnosti so priredili slovesnost in v Mojstrani vzdali spominsko ploščo Mihaelu Ambrožiču.

Zadnja reorganizacija čebelarstvih društev na Zgornjem Gorenjskem se je zgodila po letu 1995, ko so v Sloveniji nastale nove občine. Do tedaj dve občini na tem območju, Jesenice in Radovljica, sta se najprej razdelili na občine Kranjska Gora, Jesenice, Bohinj, Radovljica in Bled. Nato se je nova občina Jesenice razdelila še na občino Jesenice in občino Žirovnica, občina Bled pa na občino Bled in občino Gorje. Ta upravna razdelitev je povzročila razpad Čebelarkega društva Radovljica-Jesenice, iz katerega so se osamosvojila posamezna občinska društva. Čebelarji dotanjih čebelarstvih društev Kranjska Gora in Dovje-Mojstrana so decembra 1996 ustanovili Čebelarstvo društvo Kranjska Gora.⁸⁰ Leta 1997 sta se čebelarstvi družini Radovljica in Podnart-Kropa združili v Čebelarstvo društvo Radovljica. Čebelarstvi družini Bled in Gorje sta se povezali v Čebelarstvo društvo Bled-Gorje, čebelarstvi družini Bohinjska Bistrica in Srednja vas v Bohinju pa leta 1997 v Čebelarstvo društvo Bohinj. Za samostojno društvo so se odločili čebelarji čebelarstvene družine Anton Janša Breznica (Čebelarstvo društvo Anton Janša Breznica, 1998), prav tako pa tudi jeseniški (Čebelarstvo društvo Jesenice, 1997) in begunjski čebelarji (Čebelarstvo društvo Karavanke Begunje, 1996). Najmlajše je Čebelarstvo društvo Kranjska čebela, ki je bilo ustanovljeno leta 2004 na Selu pri Žirovnici.

Gorenjski čebelarji so po ustanovitvi samostojnih občinskih društev sčasoma začutili potrebo po ponovnem povezovanju, ki so jo udeležili z ustanovitvijo regionalne čebelarstvene zveze. Čebelarstvo zvezo Zgornje Gorenjske (ČZZG) so 18. januarja 2002 na Breznici ustanovila čebelarstva Breznica, Jesenice, Radovljica, Bled, Tržič, Cerklje in Preddvor. Pobudnik ustanovitve in predsednik do leta 2009 je bil Boštjan Noč, sedanji predsednik Čebelarstvene zveze Slovenije. Do pomladi 2009, ko so k zvezi postopoma pristopila skoraj vsa gorenjska društva, se je preimenovala v Čebelarstvo zvezo Gorenjske. Osnovne

naloge ČZG so izobraževanje, zdravstveno varstvo, ohranjanje kranjske sivke, vzreja kakovostnih matic in seznanjanje javnosti z zgodovino in pomenom čebelarstva v regiji.⁸¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- Čebelarstveni muzej v Radovljici
škafca 8/1, Zapisnik seje z dne 7. 2. 1957.
Zbirka Mihaela Ambrožiča.
Zbirka poslikanih panjskih končnic: Božjepotna Marija z letnico 1758, les, 16,5 x 34 cm, olje na les, inv. št. ČM 1111.

ČASOPISNI VIRI

- Slovenski čebelar*, 1911, 1921.
Slovenski čebelar in sadjerejec, 1883, 1884.

LITERATURA IN TISKANI VIRI

- Bokal, Ljudmila in Janez Gregori (ur.): *Čebelarstveni terminološki slovar*. Lukovica: Čebelarstvena zveza Slovenije, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Bukovec, Avgust: Naš čebelarstveni muzej. *Slovenski čebelar*, 32, 1929, št. 1, str. 1–2; št. 2, str. 19–20.
- Bukovec, A. (ur.): *Sodobno čebelarstvo*. Ljubljana: Zveza čebelarstvih društev za Slovenijo, 1955, 1958.
- Cevc, Emilijan in Stane Mihelič in Anton Polenec: *Čebelarstveni muzej v Radovljici*. Katalog. Radovljica: Muzeji radovljiške občine, 1973.
- Čebelarstveni muzej v Radovljici*. Ljubljana: Zveza čebelarstvih društev za Slovenijo, 1959.
- Gartner Lenac, Nadja: *Radovljiške družine v 19. stoletju. Radovljica Mesto*. Radovljica: Muzeji radovljiške občine, 2013.
- Gestrin, Ferdo: *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1965.
- Gnilšak, Ida: *Si sapis sis apis: čebela kot simbol*. Radovljica: Muzeji radovljiške občine – Čebelarstveni muzej, 1994.
- Gnilšak, Ida (ur.): *Kranjska čebela: tradicija in dediščina v sodobnem čebelarstvu na Slovenskem*. Radovljica: Čebelarstveni muzej, Muzeji radovljiške občine, 2003.
- Gnilšak, Ida: Začetki društvenega organiziranja čebelarjev na Gorenjskem. *Kranjska sivka nas združuje. Zbornik ob 90-letnici Čebelarkega društva Antona Janše Breznica* (ur. Polona Kus). Breznica: Čebelarstvo društvo Antona Janše, 2009, str. 6–10.

⁸⁰ Prvi občni zbor Čebelarkega društva Kranjska Gora (*Slovenski čebelar*, 99, 1997, št. 3, str. 87).

⁸¹ Kotnik in Stušek, Ob 130-letnici, str. 10–11.

- Golia, Modest: Rodninska čebelarstva bratovščina. *Slovenski čebelar*, 46, 1943, str. 39–40.
- Golmajer, Severin: Delovanje in organiziranost čebelarjev na področju širšega radovljiškega okraja (Zgornja Gorenjska). *Zbornik ob devetdesetletnici Čebelarstva družine Bled* (ur. Lovro Legat in Janez Štembergar). Bled: Čebelarstvo društvo Bled-Gorje, 2009, str. 6–10.
- Golmajer, Severin: 130 let organiziranega čebelarstva na Zgornjem Gorenjskem. *Sto trideset let čebelarstva dela: Zbornik Čebelarstva društva Radovljica ob 130-letnici društva* (ur. Janko Sebastijan Stušek). Radovljica: Čebelarstvo društvo Radovljica, Občina Radovljica, Čebelarstva zveza Gorenjske, 2013, str. 12–53.
- Gregori, Janez: Čebelarjenje na Kranjskem v času Antona Janše. *Kranjska čebela: tradicija in dediščina v sodobnem čebelarstvu na Slovenskem* (ur. Ida Gnilšak). Radovljica: Čebelarstvo muzej, Muzeji radovljiške občine, 2003, str. 9–18.
- Gregori, Janez: Kratak pregled čebelarstva zgodovine. *Slovensko čebelarstvo v tretje tisočletje 2* (ur. Pavel Zdešar). Lukovica: Čebelarstva zveza Slovenije, 2011, str. 483–502.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba, 1992 (ponatis).
- Kotnik, Drago Karl in Janko Sebastijan Stušek: Ob 130-letnici čebelarstva društva Radovljica. *Sto trideset let čebelarstva dela: Zbornik Čebelarstva društva Radovljica ob 130-letnici društva* (ur. Janko Sebastijan Stušek). Radovljica: Čebelarstvo društvo Radovljica, Občina Radovljica, Čebelarstva zveza Gorenjske, 2013, str. 10–11.
- Kus, Polona (ur.): *Kranjska svika nas združuje: Zbornik ob 90-letnici Čebelarstva društva Antona Janše Breznica*. Breznica: Čebelarstvo društvo Anton Janša, 2009.
- Jenko-Rogelj, Mira: Ohranitev kranjske čebele. *Kranjska čebela: tradicija in dediščina v sodobnem čebelarstvu na Slovenskem* (ur. Ida Gnilšak). Radovljica: Čebelarstvo muzej, Muzeji radovljiške občine, 2003, str. 59–64.
- Lavtižar, Josip: *Naši zaslužni možje*. Jesenice: A. Blažej, 1942.
- Legat, Lovro in Janez Štembergar (ur.): *Zbornik ob devetdeset letnici Čebelarstva družine Bled*. Bled: Čebelarstvo društvo Bled-Gorje, 2009.
- Mihelič, Stane: *Anton Janša, slovenski čebelar*. Ljubljana: Čebelarstvo društvo za Slovenijo, 1934.
- Mihelič, Stane: Naš čebelarstvo muzej. *Čebelarstvo muzej v Radovljici*. Radovljica: Zveza čebelarstva društev za Slovenijo v Ljubljani, 1959, nepag.
- Noč, Boštjan: Spremna beseda Čebelarstva zveze Slovenije. *Sto trideset let čebelarstva dela: Zbornik Čebelarstva društva Radovljica ob 130-letnici društva* (ur. Janko Sebastijan Stušek). Radovljica: Čebelarstvo društvo Radovljica, Občina Radovljica, Čebelarstva zveza Gorenjske, 2013, str. 8–9.
- Pokorn, Frančišek: Šematizem duhovnikov v Ljubljanski nadškofiji leta 1788. *Zgodovinski zbornik*, 15, 1908, št. 75.
- Porenta, Luka: *Novi Kranjski panj po Dzierzonovi metodi*. Ljubljana: C. k. Kmetijska družba ([Ljubljana]; Blaznik, 1876).
- Porenta, Tita: *Blaž Kumerdej (1738–1805), slovenski razsvetljenec, pedagog in jezikoslovec*. Radovljica: Muzeji radovljiške občine, Bled: Občina Bled, 2010.
- Prvi občni zbor Čebelarstva društva Kranjska Gora. *Slovenski čebelar*, 99, 1997, št. 3.
- Rihar, Jože: Janša Anton. *Enciklopedija Slovenije*, 4. knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 267.
- Rihar, Jože: Nekaj dokumentov iz zgodovine slovenskega čebelarstva. *Slovenski čebelar*, 58, 1956, str. 18–22.
- Serajnik, Mišo (ur.): *Od Strgarja do danes: ob 110. letnici Čebelarstva društva Bohinj*. Bohinjska Bistrica: Čebelarstvo društvo Bohinj, 2011.
- Sinobad, Jure: *Dežela: kulturnozgodovinski oris Radovljiške ravnine*. Radovljica: samozaložba, 1999.
- Spomenica, ki jo je predložil odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov 20. januarja 1920. pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani*. Ljubljana: Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, 1920.
- Stanonik, Marija: *Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture: čebela v slovenski kulturni zgodovini, literaturi in slovstveni folklori*. Žiri: Čebelarstva družina, 1995.
- Stušek, Janko Sebastijan (ur.): *Sto trideset let čebelarstva dela: zbornik Čebelarstva društva Radovljica ob 130-letnici društva*. Radovljica: Čebelarstvo društvo Radovljica, Občina Radovljica, Čebelarstva zveza Gorenjske, 2013.
- Štekar-Vidic, Verena: *Tam, kjer je doma kranjska*. Žiravnica: Čebelarstva zveza Zgornje Gorenjske, 2005.
- Tajnshek, Anton: Žito. *Enciklopedija Slovenije*, 15. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, str. 337–338.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija sodobne Vojvodine Kranjske*. Bogenšperk na Kranjskem, 1679. Faksimilirana izdaja. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Zakon o živinoreji*, Uradni list RS, št. 18/02.
- Zaletel, Pavel: Prvo slovensko čebelarstvo. *Slovenski čebelar*, 97, 1995, št. 11, str. 304–306, št. 12, str. 339–342.
- Žnidaršič, Anton: Moj panj in način mojega čebelarjenja. *Slovenski čebelar*, 13, 1910, št. 2, str. 22–28; št. 3, str. 46–49.

SPLETNE STRANI

Čebelarstva zveza Slovenije, <http://www.czs.si/>, 15. 3. 2017.

Čebelarstvo Noč, <http://www.cebelaarstvo-noc.si/>, 15. 3. 2017.

Rojec, Vlado: <http://www.gorenjci.si/osebe/rojec-vlado/402/>, 13. 3. 2017.

S U M M A R Y

Development of beekeeping and beekeepers societies in Upper Carniola

Slovenia has a global reputation as an important apicultural country with a long and rich tradition of beekeeping, represented by eminent experts who were either born or active in Slovenia. Many describe the breeding of bees or beekeeping as “the poetry of agriculture”, implying that bees are bred not only for their honey and pollination of agricultural plants, but simply out of love for them. Not surprisingly, beekeeping in Slovenia developed into a cultural practice that significantly differs from other beekeeping practices around the globe. In Slovenia, beekeepers have always kept the Carniolan honey bee (*apis mellifera carnica*), which is currently the second most populous honey bee species in the world.

The first major shifts in the development of Slovenian beekeeping occurred in the eighteenth century, during the period of Enlightenment. The spread and progress made in beekeeping as an important economic activity in the Habsburg Monarchy was also encouraged by Empress Maria Theresa, through

establishing agricultural societies and apicultural schools. Beekeeping was most developed in Carniola. Master beekeepers of that time, such as Peter Pavel Glavar, Janez Janša in Giovanni Antonio Scopoli, demonstrated their knowledge in beekeeping through practical work and apicultural treatises. Owing to their classical treatises and scientific findings, all three aforementioned master beekeepers of the eighteenth century are still held in high esteem not only in Slovenia, but across the world.

The nineteenth century was, also in beekeeping, marked by many technical inventions that revolutionised beekeeping practices. One of the most important novelties was the invention of a beehive with a movable comb, followed by local Slovenian variants. Another characteristic of this period was the vibrant trade in Carniolan honey bee, taxonomy studies, and the time when beekeepers began to organise themselves into societies. A crucial role in this regard was also played by some beekeepers that were either born or active in Upper Carniola, such as Luka Porenta, Mihael Ambrožič, Franjo Jeglič, Donat Jug, and Jernej Černe.

The earliest attempts to organise beekeepers societies were recorded as early as the eighteenth century. The first genuine beekeepers society was founded in Upper Carniola in 1883, under the name “Čebelarstvo in sadjarsko društvo za Kranjsko” (Carniolan Beekeepers and Orchardists Society). Technological progress, beekeepers societies, world trade in honey bees, as well as publishing and the professionalization of beekeeping were also phenomena characteristic of the twentieth century. A very turbulent development of beekeepers societies in Upper Carniola was punctuated by constant reorganisations, associations and disassociations of beekeepers into beekeepers clubs, families and finally local societies. The Upper Carniolan (modern Gorenjska) town of Radovljica has the only museum specialising in beekeeping heritage and the town of Lesce boasts the biggest beekeeping research and education centre.